

CENTAR ZA ROMSKE INICIJATIVE

NIKŠIĆ

LOKALNI
AKCIONI PLAN
ZA SOCIJALNU INKLUZIJU ROMA I EGIPĆANA
U OPŠTINI NIKŠIĆ
ZA PERIOD 2018-2022 GODINE

OPŠTINA NIKŠIĆ

WITH FUNDING FROM

AUSTRIAN
DEVELOPMENT
COOPERATION

**LOKALNI AKCIONI PLAN
ZA SOCIJALNU INKLUZIJU ROMA I EGIPĆANA
U OPŠTINI NIKŠIĆ
ZA PERIOD 2018-2022 GODINE**

WITH FUNDING FROM
AUSTRIAN
DEVELOPMENT
COOPERATION

Nikšić, decembar 2017.godine

SADRŽAJ PLANA

UVOD	5
STRATEŠKI I PRAVNI OKVIR PLANA	7
Usklađenost sa međunarodnim dokumentima	7
Usklađenost sa nacionalnim strategijama i propisima	8
CILJEVI I OBLASTI PRIMJENE	9
SWOT ANALIZA	10
SITUACIONA ANALIZA	11
STANOVANJE	18
ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	20
OBRAZOVANJE	22
ZAPOSŁJAVANJE	26
SOCIJALNA I DJEČIJA ZAŠTITA I ZAŠTITA OD NASILJA U PORODICI I NASILJA NAD ŽENAMA	28
KULTURA I IDENTITET	32
MONITORING REALIZACIJE PLANA	34

UVOD

Lokalni akcioni plan za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštini Nikšić predstavlja planski akt kojim lokalna uprava definiše mjere za sprovođenje politika kojim će se unaprijediti položaj romske i egipćanske zajednice. Ovaj dokument predstavlja preduslov za implementaciju politika zaštite prava romske i egipćanske populacije.

Osnovni princip koji poštuju sve mjere predviđene ovim planom jeste princip ravnopravnosti i nediskriminacije. S tim u vezi, bitno je pomenuti da su neke od mjera postavljene kao afirmativna akcija, kako bi se posebna pažnja posvetila romskoj i egipćanskoj populaciji.

Opšta politika Opštine Nikšić prema Romima/kinjama i Egipćanima/kama je svoj strateški okvir dobila 2008.godine, usvajanjem Lokalnog plana akcije uključenja Roma, Egipćana i Aškalija u opštini Nikšić. Kako je dokument usvojen za period 2008-2015.godina, lokalna samouprava Nikšića dvije godine nema dokument koji se posebno bavi ovom populacijom, njihovim potrebama i rješavanjem specifičnih problema u kojima se nalaze.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Crne Gore je 2016.godine donijelo treću po redu strategiju koja se sa posebnom pažnjom odnosi prema Romima/kinjama i Egipćanima/kama. Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori je usvojena za period 2016-2020.godine, tako da će se i novi lokalni plan Opštine Nikšić uklopiti u ciljeve i aktivnosti ovog nacionalnog dokumenta.

Lokalni akcioni plan za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana za period 2018-2022.godina je drugi po redu dokument Opštine Nikšić koji se odnosi na društvenu uključenost romske i egipćanske populacije i rješavanje pitanja sa kojim se oni suočavaju u lokalnoj zajednici. Izradu Nacrta finansijski je podržala organizacija CARE International Balkans, uz saradnju NVO Centar za romske inicijative. Izrada ovog dokumenta dio je regionalnog projekta „Za aktivnu inkluziju i prava Romkinja na Zapadnom Balkanu“, koji NVO Centar za romske inicijative sprovodi u partnerstvu sa CARE International BiH i finansijski je podržan od strane Austrijske razvojne kooperacije.

Vođeni činjenicom da postoji jaz između većinske i pripadnika/ca romske i egipćanske populacije, pristupilo se izradi dokumenta koji će na kvalitetan način tretirati Rome/kinje i Egipćane/ke, njihove potrebe i sva pitanja vezana za rješavanje problema sa kojima se suočavaju. Kako bi se ukupna slika jednog društva na svim nivoima poboljšala i pratila trendove međunarodne zajednice, bitan je odnos koji cjelokupno društvo ima prema ranjivim i marginalizovanim grupama. Romi/kinje i Egipćani/ke pripadaju grupi koja je marginalizovana i diskriminisana na više načina pa je upravo zbog svega navedenog, potrebno donijeti dokument koji će posebnu pažnju posvetiti poboljšanju položaja romske i egipćanske populacije na lokalnom nivou i njihovoj inkluziji u svim oblastima društva. Ovaj problem dodatno je produbljen činjenicom da Romi/kinje i Egipćani/ke imaju tradiciju koju poštuju i teško se oslobađaju okova konzervativizma svoje zajednice.

Svi koji se bave pitanjima Roma/kinja i Egipćana/ki i cijela šira zajednica moraju da prihvate da su Romi/kinje i Egipćani/ke dio našeg društva, sa svim pravima i obavezama koje imaju i pripadnici/ce većinskog stanovništva. Ovo je upravo i ideja koja je inicirala formiranje Radne

grupe i implementaciju projekta izrade teksta Nacrta lokalnog plana akcije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštini Nikšić.

Potrebno je istaći da je ovaj plan rezultat rada tima sastavljenog od stručnih lica iz različitih oblasti koje su relevantne za život i napredak ove populacije. Osnovni cilj donošenja i usvajanja lokalnog plana jeste primjena i ostvarenje osnovnih ljudskih prava predviđenih domaćim i međunarodnim dokumentima koji su posebno usmjereni na poboljšanje položaja romske i egipćanske zajednice, kako bi se oni u potpunosti integrisali u društvo.

Kroz projekat izrade teksta Nacrta lokalnog akcionog plana za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana, intenziviraće se postojeća saradnja svih lokalnih aktera koji se bave pitanjima od značaja za poboljšanje položaja RE populacije i prepoznati nove teme za zajedničke aktivnosti i projekte.

Lokalni akcioni plan za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštini Nikšić za period 2018-2022.godine predstavlja razvojni dokument za implementaciju politike lokalne uprave prema pripadnicima i pripadnicama ove manjine. Lokalni plan koji se posebno odnosi na prava romske i egipćanske populacije pokazuje spremnost Opštine Nikšić da se preduzimaju nove mjere i aktivnosti u cilju poboljšanja položaja ove populacije na teritoriji opštine.

Iako Romi/kinje i Egipćani/ke još uvijek žive u lošijim uslovima u odnosu na ostalu populaciju i da im je i dalje, iz različitih razloga, otežan pristup obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenim i socijalnim uslugama, moramo pomenuti da je lokalna uprava u proteklom periodu uložila velike napore da se situacija mijenja.

Dosadašnje aktivnosti lokalne uprave i ostalih aktera na lokalnom nivou su pokazale volju i spremnost da se postojeće stanje mijenja, i moraju se istaći pomaci na ovom polju kada je u pitanju položaj romske i egipćanske populacije. Kao manjina, romska i egipćanska populacija se, pored diskriminatornog odnosa društva, suočava i sa problemima kao što su visok procenat nepismenih lica, visok stepen nezaposlenosti, porodično nasilje, loša cjelokupna ekonomska situacija, loši uslovi života, neregulisan pravni status državljana, i sl.

Lokalna uprava kroz niz aktivnosti i u toku svog svakodnevnog funkcionisanja pruža podršku i pomoć Romima/kinjama i Egipćanima/kama sa ciljem poboljšanja kvaliteta života. Posebno treba istaći rješavanje problema stanovanja gdje Opština ulaže velike napore. S tim u vezi, potrebno je pomenuti da je u proteklom periodu stambeno zbrinut veći broj porodica, kako domicilnih tako i raseljenih lica. Takođe, posebna se pažnja posvećuje i sređivanju naselja u kojima ova populacija živi. Većina pripadnika romske i egipćanske populacije su lica u stanju socijalne potrebe, pa im Opština često izlazi u susret, kako samostalno tako i u saradnji sa Opštinskom organizacijom Crvenog krsta putem novčanih pomoći ili pomoći u vidu hrane, odjeće i obuće. Opšte je poznato da i nevladin sektor intenzivno radi na poboljšanju položaja ove populacije u raznim segmentima društva, i poštujući napore i aktivnosti ovog sektora, lokalna uprava finansijski i stručno podržava i njihove aktivnosti, ukoliko ima prostora za taj vid saradnje i podrške.

STRATEŠKI I PRAVNI OKVIR PLANA

Strateški i pravni okvir za donošenje u usvajanje Lokalnog plana akcije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Opštini Nikšić su, kako svi standardi definisani na međunarodnom i nacionalnom nivou, tako i sva pravno obavezujuća i neobavezujuća dokumenta.

Zaštita manjina¹ prije svega znači obezbjeđivanje uslova u kojima će oni nesmetano da žive i uživaju osnovna prava, sa posebnim pravom da razvijaju svoje osobenosti. Ovo podrazumijeva prije svega priznavanje osnovnih ljudskih prava, zabrana diskriminacije, priznavanje posebnih manjinskih prava i obezbjeđivanje mehanizama zaštite prava. Posebna manjinska prava podrazumijevaju, prije svega pravo na kulturu, pravo na ispovjedanje svoje vjere, pravo na upotrebu svog jezika, pravo na učešće u životu društva, pravo na učešće u donošenju odluka, pravo na osnivanje sopstvenih udruženja, pravo na slobodne i miroljubive kontakte sa većinskim stanovništvom.²

Shodno ovome, lokalni akteri iz oblasti obrazovanja, zdravstva, socijane zaštite, uprave, kulture i slično moraju obezbijediti uslove kako bi se gore navedena osnovna i posebna prava Roma/kinja i Egipćana/ki kao manjine na što kvalitetniji način i ostvarila.

Plan je u skladu i sa zakonskim normama koje tretiraju pitanja manjinskih naroda, diskriminacije, obaveznog obrazovanja, zdravstvenog osiguranja, ...

Usklađenost sa međunarodnim dokumentima

Međunarodni standardi kojim je regulisano pitanje zaštite manjina osnov su za kreiranje i implementaciju nacionalne i lokalne politike prema pomenutoj populaciji.

Kada je riječ o međunarodnim standardima, posebno se ističu dokumenta usvojena u međunarodnim organizacijama - Ujedinjene nacije, Savjet Evrope, Evropska unija i Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju.

Lokalni akcioni plan usklađen je sa: Evropskim okvirom za nacionalne strategije za integraciju Roma, Akcionim planom za poboljšanje položaja Roma i Sinti u području djelovanja OEBS-a, OEBS-ovim Akcionim planom za unapređenje ravnopravnosti polova, Okvirnom konvencijom za zaštitu manjina Savjeta Evrope.

¹ Ne postoji jedinstveni pristup definiciji pojma manjina ali je u strateškom pristupu manjinama i unaprijeđenju njihovog položaja najčešće korišćena definicija dr Borisa Krivokapića koji smatra da su manjine „oni kolektiviteti koji su brojčano u manjini, a od ostalog stanovništva se razlikuju po svojim posebnim obilježjima, kao što su jezik, nacionalna ili etnička pripadnost ili porijeklo, vjeroispovjest i slične osobenosti. Ako se u pogledu onih manjina, koje se odlikuju samo nekom karakteristikom, prije svega jezikom ili vjerom, rješenje nameće samo po sebi („jezičke“, odnosno „vjerske manjine“), i dalje ostaje pitanje kako nazvati one manjine koje se odlikuju skupom takvih elemenata (jezik, porijeklo, običaji i sl.), tj. nečim što se, posmatrano u cjelini, obično naziva etničkom osobenošću“. Pojam etnička manjina odnosi se na kolektivitet koji se po etničkim osobenostima razlikuje od većinskog stanovništva ali nije potrebno da imaju svoju naciju, za koju je karakteristično da imaju teritorijalnu, kulturnu, jezičku i ekonomsku povezanost.

² Deklaracija UN o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičkih manjina (1992)

Usklađenost sa nacionalnim strategijama i propisima

Na nacionalnom nivou, Ustavom i zakonima Crne Gore garantovana su kako osnovna ljudska prava tako i posebna manjinska prava. Ustavom se jemče posebna, manjinska prava i zabranjuje nasilna asimilacija pripadnika manjinskih naroda i obavezuje država da pripadnike manjinskih naroda zaštiti od iste.

Zakonom o manjinskim pravima i slobodama se bliže definišu prava manjina u Crnoj Gori.

Kako je već pomenuto u uvodu, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je donijelo Strategiju za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori za period 2016-2020.godine³. Ovo je treći po redu dokument koji se na nacionalnom nivou bavi isključivo pitanjima vezanim za pomenutu populaciju. Naime, dokumentu su prethodile dvije strategije i to Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori za period 2008-2012.godine i Strategija za poboljšanje položaja Roma i Egipćana za period 2012-2016. godine. Lokalni akcioni plan je usklađen i sa drugim strategijama i Vladinim programima, kao i sa međunarodnim dokumentima, a osnovni dokument na kome se zasniva lokalni akcioni plan je pomenuta Strategija.

Kada je riječ o nacionalnim dokumentima, napominjemo da je, prije svega, Lokalni akcioni plan usklađen sa: Strategijom zaštite od nasilja u porodici, Nacionalnim akcionim planom za postizanje rodne ravnopravnosti; Nacionalnim programom za integraciju Crne Gore u EU; Nacionalnom strategijom zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa; Strategijom za razvoj i smanjenje siromaštva; Strategijom za borbu protiv trgovine ljudima;...

³ <http://www.mmp.gov.me/biblioteka/strategije>

CILJEVI I OBLASTI PRIMJENE

Shodno oblastima definisanim nacionalnom strategijom, socijalna inkluzija Roma/kinja i Egipćana/ki ostvarivaće se kroz šest ključnih oblasti. Strateški dokument EU preporučuje četiri oblasti koje bi svaki dokument trebalo da obrađuje. Lokalni plan pored ova četiri – obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvena zaštita i stanovanje, obrađuje još dvije - socijalna i dječija zaštita i zaštita od nasilja u porodici i nasilja nad ženama; kultura i identitet.

U planu je data SWOT kao i situaciona analiza, tj. statistički pregled oblasti koje se odnose na romsku i egipćansku populaciju na lokalnom nivou. Takođe, postavljeni su ciljevi i posebne mjere/aktivnosti kako bi se pomenuti ciljevi dostigli.

Principi

Lokalni akcioni plan za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštini Nikšić za period 2018-2022.godine počiva na sledećim principima:

- Jednakost šansi
- Transparentnost
- Usklađenost sa međunarodnim i nacionalnim dokumentima
- Multidisciplinarni i integrativni pristup
- Ostvarljivost postavljenih ciljeva

Ovi principi su usklađeni i sa principima i pristupima definisanim strategijom (princip ravnopravnosti i jednakih šansi, princip nediskriminacije, princip desegregacije, princip afirmativne akcije; integrativni pristup, dostižnost/ostvarljivost, aktivna participacija i uključivanje romskog i egipćanskog civilnog društva, monitoring i evaluacija primjene, procjena efekata primjene, posebna osjetljivost na inkluziju žena i djece).

Vizija

Opština Nikšić je lokalna zajednica u kojoj Romi/kinje i Egipćani/ke uživaju sva prava garantovana Ustavom i zakonima Crne Gore, imaju jednak i ravnopravan pristup svim uslugama koje se građanima i građankama nude na lokalnom nivou.

SWOT ANALIZA

SWOT analiza se odnosi na analizu snaga (strengths), slabosti (weaknesses), mogućnosti (opportunities) i prijetnji (threats) u okruženju. U tabeli je data analiza svih bitnih faktora koji su značajni za donošenje Lokalnog akcionog plana za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana, kao i faktora koji će uticati na sam proces realizacije aktivnosti definisanih planom.

SNAGE	SLABOSTI
▪ Lokalni plan akcije uključenja Roma, Egipćana i Aškalija u opštini Nikšić 2008-2015 ▪ Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020 ▪ Protokol u prevenciji i sprečavanju dječijih ugovorenih brakova ▪ Protokol u cilju sprječavanja ranog napuštanja školovanja ▪ RE medijatori/ke u školama ▪ Edukacije ▪ Dio romske i egipćanske zajednice koji aktivno sarađuje za institucijama i nevladinim sektorom ▪ Romska i egipćanska djeca kao uzor, vršnjačka edukacija ▪ Baza podataka Centra za socijalni rad ▪ Dosadašnje iskustvo u radu sa RE populacijom ▪ Aktivnosti Komisije za zaštitu od nasilja u porodici ▪ Primjeri dobre prakse ▪ Zainteresovanost sistema da se bavi ovom problematikom ▪ Uključenost i saradnja svih relevantnih aktera ▪ Pozitivno iskustvo koje prenose pripadnici RE populacije koji su živjeli u inostranstvu	▪ Lokalna uprava je dvije godine bez dokumenta koji bi se bavio pitanjima RE populacije ▪ Ne postoji evaluacija prethodnog plana i rada u svim oblastima ▪ Nedostatak stručnog kadra u institucijama sistema ▪ Nedostatak finansijskih sredstava ▪ Nedovoljna informisanost kako RE zajednice tako i većinske populacije o pitanjima od značaja za ovu problematiku
MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE
▪ Izrada novog LPA ▪ Uključivanje svih ▪ Multidisciplinarni pristup ▪ Edukacija kao proces ▪ Podizanje nivoa svijesti i razbijanje predrasuda ▪ Kontinuiran rad ▪ Uvesti benefite za poslodavce po uzoru na benefite za zapošljavanje osoba sa invaliditetom ▪ Izrada i realizacija projekata, domaći i strani fondovi	▪ Predrasude i stereotipi ▪ Tradicionalnost i zatvorenost romske i egipćanske zajednice ▪ Nezainteresovanost dijela RE populacije za rad i saradnju ▪ Predrasude kod poslodavaca ▪ Nedostatak sredstava za realizaciju aktivnosti

SITUACIONA ANALIZA

Najveći dio pripadnika romske i egipćanske populacije na teritoriji opštine Nikšić živi u naseljima Brlja, Gračanica, Budo Tomović, naselje Željezare i naselje pod Trebjesom, dok manji broj njih naseljava ostali dio teritorije. Bitno je pomenuti da su nabrojana naselja većinom romska i egipćanska, u kojima oni žive u relativno lošim uslovima, posebno kada je riječ o stambenim uslovima.

Podaci koji su dati u ovom odjeljku su podaci sa kojima raspolaže Radna grupa, a to su:

- Zvanični podaci sa popisa stanovništva iz 2011.godine
- Podaci kojim raspolažu ustanove/institucije/organizacije čiji su predstavnici članovi Radne grupe
- Podaci sa terenskog istraživanja

Prema zvaničnim podacima Zavoda za statistiku Crne Gore, po popisu iz 2011.godine, na teritoriji opštine Nikšić živi 446 pripadnika/ca egipćanske i 483 pripadnika/ca romske populacije. Od 69 lica bez državljanstva koja su u Nikšić došla iz razloga ratnih sukoba, 27 lica se izjasnilo kao Egipćani/ke, dok se njih 3 izjasnilo da pripadaju romskoj populaciji.

Stanovništvo prema nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti i maternjem jeziku:

Nacionalna /etnička pripadnost	Albanski	Crnogorski	Maternji	Romski	Rumunski	Srpski	Ostalo	Ukupno
Egipćani/ke	425	17				2	2	446
Romi/kinje	45	16	1	401	1	19		483

Stanovništvo prema nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti i vjeroispovjesti:

Nacionalna /etnička pripadnost	Budizam	Hrišćanstvo	Islam	Iehovini svjedoci	Ne želi da se izjasni	Pravoslavna vjeroispovjest	Ostalo	Ukupno
Egipćani/ke	1		434		1		10	446
Romi/kinje		1	369	1	4	80	28	483

Stanovništvo prema nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti i starosti:

Starost	0-14	15-29	30-44	45-59	60-74	75-89	90 i više	Ukupno
Egipćani/ke	201	132	71	32	8	2	-	446
Romi/kinje	212	142	82	31	14	2	-	483

Podaci iz JU OŠ "Mileva Lajović Lalatović"

Ukupan broj učenika/ca u školi 2016/2017 je 163:

RAZRED	GODINA ROĐENJA	P O L	
		M	Ž
I	2010.	7	9
	2009.	5	4
	2008.	3	2
	2007.	2	2
U proceduri : 4 učenika/ce Odselila se 3 učenika/ce. Ukupno : 38 učenika/ca.			
II	2009.	6	4
	2008.	3	3
	2007.	1	-
	2006.	1	-
	2005.	1	-
	2004.	-	-
	2003.	1	-
U proceduri: 7 učenika/ca. Ukupno: 27 učenika/ca.			
III	2008.	7	2
	2007.	3	-
	2006.	1	2
	2005.	2	-
	2004.	1	-
U proceduri: 1 učenik/ca Ukupno: 19 učenika/ca.			
IV	2007.	3	2
	2006.	4	2
	2005.	1	-
U proceduri : 2 učenika/ca. Ukupno: 14 učenika/ca.			
V	2006.	8	5
	2005.	4	2
	2004.	2	2
	2003.	1	1
U proceduri : 2 učenika/ce. Ukupno: 27 učenika/ce.			
VI	2005.	1	5
	2004.	-	1
	2003.	1	1
Ukupno : 9 učenika/ce.			
VII	2004.	2	1
	2003.	3	3
Ukupno : 9 učenika/ce.			
VIII	2003.	1	4
	2002.	3	-
	2002.	3	5
	2001.	-	2
	2000.	-	1
IX	1999.	-	-
	1998.	1	-
Ukupno : 12 učenika/ca.			

Uspjeh učenika/ca u školi:

RAZRED	USPJEH									
	Ocijenjen/a	Neocijenjen/a	Odličan/a	Vr.dobar/a	Dobar/a	Dovoljan/a	1.sl	2.sl	3.sl.	4 i više
I	34	4	-	-	-	-	-	-	-	-
II	17	11	-	-	-	-	-	-	-	-
III	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-
IV	-	-	-	-	6	4	3	-	-	-
V	-	-	-	-	6	6	7	3	4	1
VI	-	-	-	-	-	-	-	1	1	6
VII	-	-	-	-	1	-	-	-	-	8
VIII	-	-	-	-	2	-	-	1	1	5
IX	-	-	-	-	2	1	-	-	1	8

Ukupan broj učenika/ca sa izrečenom vaspitnom mjerom: 1 učenik/ca VI razreda – Ukor direktora Škole.

Na dan 25.maj 2017 godine, na evidenciji Biroa rada Nikšić se nalazi 145 lica romske i egipćanske populacije.

Muškarci su većinom radili pomoćne poslove u Željezari, JP Komunalno, JP Vodovod i kanalizacija, a žene su bile radno angažovane kao sobarice, higijeničarke.

Ukupno	Muškaraca	78
145	Žena	67
Materijalno obezbjeđenje porodice		78
Sa radnim iskustvom		39
Stručna sprema		
Zanatsko zanimanje (3 školske godine)	3 (kelner, vozač, frizer)	
Ostalo	4 ili 8 razreda osnovne škole	

Podaci iz Uprave policije - Referata za nasilje i porodicu i maloljetničku delinkvenciju za period 2016 i prvih šest mjeseci 2017 godine:

- U 2016 godini podnešena je 31 prijava za prekršaje protiv 48 lica pripadnika romske i egipćanske zajednice.
- U 2017 godini u (prvih 6 mjeseci) podnešeno je 10 prijava protiv 13 lica.
- Što se tiče ugovorenih dječjih brakova intervenisano je i spriječeno 8 ugovorenih dječjih brakova u istom periodu .

Podaci iz JU Centar za socijalni rad:

Vrsta prava	Materijalno obezbijeđenje porodice	Lična invalidnina	Dodatak za njegu i pomoć	Naknada po osnovu rođenja troje i više djece	Naknada roditelju staratelju	Zdravstvena zaštita
2017	81	5	20	19	5	15

	2016	2017
Nasilje nad djecom i ženama	9	3
Maloljetnička delikvencija	Krivični postupak : 2 Prekršajni postupak : 3	Krivični postupak : 1 Prekršajni postupak : 0
Povjeravanje djece/ kontakti	Povjeravanje: 1	Odbijanje kontakata: 1
Nadzor zakonskog zastupnika	Maloljetnik: 1	/
Nadzor organa starateljstva	Maloljetnik: 3	1
Zanemarivanje djece	Prosjačenje: 2 Ugovoreni brak: 2 Dijete pobjeglo od kuće: / Ostavili djecu/dijete: 2	Prosjačenje: 1 Ugovoreni brak: 1 Dijete pobjeglo od kuće: 1 Ostavili djecu/dijete: /
Porodični smještaj/ porodični smještaj- hraniteljstvo	Porodični smještaj:/ Porodični smještaj- hraniteljstvo: 11	Porodični smještaj:/ Porodični smještaj- hraniteljstvo:11

Podaci iz NVO Centar za romske inicijative (za opštine Nikšić, Podgoricu i Berane):

	Broj prijavljenih ugovorenih brakova (u institucijama)	Broj prekinutih ugovorenih brakova
01.01.2015.-29.02.2016.	18	16

	Broj prijavljenih ugovorenih brakova (u institucijama)	Prosjačenje	Trgovina ljudima
01.01.2016.-02.03.2017.	13	1	1

	Nasilje u porodici	Ugovoreni brakovi	Radna i seksualna eksploatacija
01.01.2016.- 02.03.2017.	7	4	3

Obrazovanje:

	Osnovna škola	Srednja škola	Fakultet
2015/2016	32	2	1
2016/2017	43	7	2

Podaci iz istraživanja realizovanog u sklopu Projekta „Očuvanje i razvoj nacionalnog identiteta – promocija istorije, kulture, jezika i drugih obilježja nacionalnog identiteta romske i egipćanske populacije istraživanjem i objavljivanjem publikacije o pripadnicima/cama romske i egipćanske populacije na teritoriji opštine Nikšić“⁴:

Demografski podaci:

- broj ispitanika/ca 191 (191 porodica)
- etnička pripadnost ispitanih: Egipćani/ke 52.35%, Romi/kinje 46.60%, Muslimani/ke 1.05%
- 69,11% je domicilno stanovništvo, dok je raseljenih i izbjeglih lica 27,75% (73,58% raseljenih lica dobro prihvaćeno od strane domicilnog)

Obrazovanje:

- 30.37% nema završenu osnovnu školu, 19.37% završenoa osnovna škola, 10.47% bez škole, 5.23% i ima završenu srednju školu, 1 ispitanik/ca je završio fakultet (čak 62 ispitanika nije dalo odgovor)
- 11.69% djece predškolskog uzrasta pohađa predškolske ustanove, od ukupno 240 djece uzrasta od 6 do 14 godina malo više od polovine tog broja pohađa osnovnu školu, 5.85% djece uzrasta od 15 do 18 godina pohađa srednju školu, dok samo 2 djece pohađa fakultet
- 92,15% ne smatra da ženska djeca treba da napuste školu zbog udaje
- preko 80% smatra da nastavnici/ce treba da imaju bolji odnos prema djeci romske i egipćanske populacije, da druga djeca treba da imaju bolji odnos prema djeci romske i egipćanske populacije, da škola treba da sprovede bolje i jače mjere za djecu romske i egipćanske populacije koja neće, ne žele ili ne pohađaju redovno školu, da djeci romske i egipćanske populacije treba obezbijediti prevoz do škole, da djeci romske i egipćanske populacije treba obezbijediti besplatnu užinu u školi, da djeci romske i egipćanske populacije treba obezbijediti asistenta u nastavi zbog pomoć i podrške u

⁴ Projekat je finansiran od strane Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore

učenju, da treba edukovati romske i egipćanske roditelje o značaju obrazovanja za njihovu djecu

- 62.83% ne smatra da najveći broj djece romske i egipćanske populacije ne pohađa školu zbog jezičkih barijera
- 68,59% nije prisustvovalo nekoj informativnoj radionici ili kampanji o značaju obrazovanja za djecu romske i egipćanske populacije
- 63.35% ispitanika/ca navode da među članovima njihove porodice nema onih koji ne poznaju crnogorski jezik
- 62,30% ispitanika izjavilo da dijete nije doživjelo neki vid diskriminacije u obrazovnoj ustanovi

Zapošljavanje

- 24,61% nezaposlenih lica (47,64% nije dalo odgovor)
- 19.37% zaposleno, 4.19% se bavi porodičnim biznisom ili tradicionalnim zanatom ,
- 4.71% pohađali/e programe obuke ili programe osposobljavanja preko Zavoda za zapošljavanje, 49.21% prijavljeni/e na evidenciju nezaposlenih (uzroci neprijavlivanja su nedostatak dokumentacije, nezainteresovanost i/ili neinformisanost)
- 4.71% uključen u rad nevladinih organizacija

Socijalni status

- 17,80% petočlanih porodica, četvoročlanih 17,28%, dvočlanih 13,61%, tročlanih 13.09%, šestočlanih 9.95%, sedmočlanih 9.42%, osmočlanih 5.76%, devetočlanih 4.71%, jednočlano 3.14%, desetočlane i porodice sa 11 članova 1.05%
- materijalno obezbjeđenje prima 25.65% porodica, tuđu njegu i pomoć prima 7.85% porodica, ličnu invalidninu 3.14%
- da neko od članove njihove porodice prosi izjavilo je 7.85%,
- da im je materijalna situacija veoma teška i da jedva preživljavaju izjavilo je čak 47.64% ispitanik/ca, 5.23% ispitanika/ca navodi da prosječno živi

Pravni status

- 65.97% posjeduje ličnu dokumentaciju (od neupisanih, njih 6.80% nije upisano jer nema uslove za sticanje državljanstva Crne Gore, 24.49% su uglavnom djeca koja nijesu upisana jer nijesu njihovi roditelji, 37.41% nemaju novca da obezbijede dokumentaciju)

Zdravstvena zaštita

- zdravstvenu dokumentaciju posjeduje 69.11%
- zdravstvene usluge uživa 81.67%

Uslovi stanovanja

- 31.41% ispitanika/ca da žive u vlastitim barakama koje nijesu upisane u katastar, 23.03% živi u sopstvenoj kući, dok 20.94% živi u tuđoj baraci, 13.09% ispitanika/ca navodi da žive u nekim od drugih smještaja, 6.28% žive u opštinskoj stambenoj jedinici,
- 30.89% porodica živi u smještaju sa dvije prostorije, 22.51% porodica živi u smještaju sa tri prostorije, 21.47% u smještaju sa samo jednom prostorijom, 7.85% porodica živi u smještaju sa 4, 1.57% u smještaju sa 5 i svega 1.05%, u smještaju sa 6 prostorija
- uslove u kojima žive 76.44% izjavljuje da ima mnogo otpada/smeća u naselju, 69.11% da nije bezbjedno živjeti u tom naselju iz saobraćajnih razloga, 60.73% da nije bezbjedno zbog konstantnih sukoba između pripadnika/ca romske i egipćanske populacije, a 59.16% da nije bezbjedno jer su svi stambeni objekti nelegalno sagrađeni, pa je pitanje šta će biti sa istim
- 4.19% nemaju adekvatan smještaj, 66.49% nijesu zadovoljni smještajem u kojem su trenutno
- 46.60% stambenih objekata prokišnjava, 29.84% porodica je izjavilo da su mnogo udaljeni od grada, 22.51% da nema toaleta, 19.37% da je njihov smještaj nepristupačan, 12.04% da nemaju struju, 6.28% da nemaju vodu.

Informisanost:

- 42.93% nezadovoljan radom lokalne samouprave na polju poboljšanja i unaprijeđenja položaja Roma/kinja i Egipćana/ki koji žive na teritoriji opštine Nikšić
- sa strateškim dokumentima koje je Vlada Crne Gore donijela nije upoznato 92.15% ispitanika/ca

STANOVANJE

Kada je riječ o stanovanju i uslovima u kojima žive pripadnici/ce romske i egipćanske populacije, opšte je poznato da su u pitanju objekti i naselja koji su često nedostojni za život čovjeka. U pitanju su naselja koja su i teritorijalno izmještena u odnosu na sredine u kojima živi većinsko stanovništvo.

Veliki broj romskih i egipćanskih domaćinstava u opštini Nikšić živi u nelegalizovanim objektima, što stvara mnogobrojne dodatne probleme, jer je za ovakve objekte veoma teško obezbijediti podršku u smislu poboljšanja uslova stanovanja i obezbjeđivanja infrastrukture - struje, kanalizacije, asfalta.

Međutim, iako situacija još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou, mora se istaći konstantan napor lokalne uprave i drugih relevantnih aktera kada je riječ o poboljšanju uslova života romske i egipćanske populacije. Naime, proteklih godina je veći broj romskih i egipćanskih porodica useljen u nove stambene jedinice i na taj način im obezbijeđeni dobri uslovi za stanovanje. Pored pojedinačnih stambenih jedinica koje su dodijeljene porodicama po zahtjevu, realizuju se i projekti izgradnje stambenih objekata (za raseljena lica i objekti isključivo za pripadnike romske i egipćanske zajednice).

U Naselju kod Gračanice, izgrađeno je 10 stambenih jedinica za pripadnike/ce romske i egipćanske populacije, kao i novih 10 jedinica za koje je realizacija projekta u toku. Oba projekta su finansijski podržana od strane njemačke organizacije HELP.

Stambeni objekat za raseljena i interno raseljena lica od 62 stambene jedinice je svojina Opštine Nikšić, a nalazi se u naselju Humci. U 2016. godini dodijeljene su odlukom Komisije za odabir i selekciju korisnika za potrebe Regionalnog stambenog programa za opštinu Nikšić sve pomenute stambene jedinice. Od 62 jedinice, 16 je dodijeljeno porodicama iz romske i egipćanske populacije.

Sa druge strane, mora se pomenuti i loša kultura ove populacije kada je u pitanju odnos prema objektima i okolini. Upravo zbog toga, mora se, pored poboljšanja uslova za život raditi i na očuvanju istih. U skladu sa ovim, vrše se i vršiće se obuke korisnika i korisnica socijalnih stanova o ovom pitanju.

Poboljšani uslovi stanovanja romske i egipćanske populacije u opštini Nikšić					
PODCILJ	AKTIVNOST	NOSIOCI AKTIVNOSTI	INDIKATORI	VREMENSKI OKVIR	IZVORI FINANSIRANJA
1. Legalizovati postojeće objekte	1.1. Identifikacija objekata koji nisu legalizovani	Lokalna uprava, nadležna ministarstva	-broj identifikovanih nelegalizovanih objekata	2018-2019	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	1.2. Pokrenuti inicijativu da se objekti legalizuju	Lokalna uprava, NVO, mjesne zajednice	-broj legalizovanih postojećih objekata	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
2. Uređenje romskih naselja	2.1. Regulisanje problema rasvjete sa posebnim akcentom na puteve kojim djeca odlaze u školu	NVO, škole, mjesne zajednice	- postavljena rasvjeta u makar jednom naselju	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.2. Podizanje nivoa svjesti RE populacije o ovoj temi (odlaganje smeća, održavanje, zasađivanje zelenih površina, kultura stanovanja...)	Lokalna uprava, NVO, obrazovne ustanove	-broj održanih tribina - broj flajera	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.3. Obezbijediti poligone za igru djece i omladini	Lokalna uprava, nadležno ministarstvo, NVO, mjesne zajednice	-broj novih igrališta	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.4. Postaviti kontejnere za smeće kako se ne bi formirale deponije	Lokalna uprava, NVO, Javno komunalno preduzeće	-broj uklonjenih deponija - broj postavljenih kontejnera	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.5. Čišćenje i ozelenjavanje naselja	Lokalna uprava, NVO, Javno komunalno preduzeće	-broj novih zelenih površina	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.6. Rekonstrukcija puteva u naseljima i postavljanje prinudnih usporivača brzina	Lokalna uprava, NVO, nadležno ministarstvo	-broj rekonstruisanih puteva - broj postavljenih prinudnih usporivača brzina	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
3. Izgradnja novih stambenih jedinica	3.1. Pisanje i realizacija projekata za rješavanje stambenih problema	Lokalna uprava, NVO	-broj napisanih projekata -broj odobrenih projekata	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Kada je riječ o zdravstvenoj zaštiti i njenoj dostupnosti Romima/kinjama i Egipćanima/kama, mora se istaći da postoji više problema na kojima treba intenzivno raditi. Činjenica da je životni vijek ove populacije znatno kraći od vijeka većinske populacije, pokazatelj je da su naponi da se stanje mijenja neophodni. Prije svega, nizak nivo obrazovanja i informisanosti prouzrokovali su da su pripadnici/ce iz RE zajednice neinformisani o svojim pravima opšte, pa samim tim i o pravima iz oblasti zdravlja.

Zdravstveni sistem je dizajniran za besplatnu zdravstvenu zaštitu svih kategorija stanovništva i ima ugrađene mehanizme za pomoć i podršku socijalno marginalizovanih društvenih skupina, pa prema tome i Roma i Egipćana. Problem je, međutim u tome što Romi i Egipćani u Crnoj Gori ne koriste sve mogućnosti i prednosti ovako dizajniranog zdravstvenog sistema.

Pružanje zdravstvenih usluga je zadatak zdravstvene službe i definiše se kao permanentan i širom zemlje raspoređen sistem uspostavljenih institucija koje imaju višestruke ciljeve, među kojima su zadovoljavanje različitih zahtjeva i potreba stanovništva u ovom slučaju Roma/kinja i Egipćana/ki kao i obezbjeđenje zdravstvene zaštite.

Problem neposjedovanja zdravstvene dokumentacije je prvi kojem se treba posvetiti, jer je uslov za ostvarivanje ovih prava. Istraživanja pokazuju da je i stav pripadnika/ca romske i egipćanske populacije prema ličnom zdravlju usmjeren na to da veliki broj njih smatra da im je zdravlje loše. Izuzetno loši higijenski uslovi u kojima žive kao i često nasilje nad ženama i djecom i rani brakovi i trudnoće takođe su uzročnici lošeg zdravlja ove populacije.

Zbog svega navedenog, potrebno je uložiti velike napore svih relevantnih aktera kako bi se poboljšala dostupnost cjelokupnog zdravstvenog sistema pripadnicima/cama romske i egipćanske populacije.

Zdravstvena zaštita predstavlja kombinaciju lične i kolektivne odgovornosti za zdravlje, javne (državne) odgovornosti za obezbjeđenje javno zdravstvenih funkcija, čitavog spektra aktivnosti za obezbjeđenje drugih mjera, koje uključuju s jedne strane državni i privatni sektor, a sa druge strane dobrotvorne i humanitarne organizacije za preduzimanje akcija u zajednici.

Najčešće se govori o 4 nivoa zaštite, od kojih je prvi – neprofesionalni ili nivo laičke zaštite koji se ostvaruje u porodici; zatim primarna zaštita - prvi profesionalni nivo zaštite koja se pruža pacijentu od strane kvalifikovanog zdravstvenog radnika kada se pacijent prvi put javi sa simptomima ili znacima oboljenja; sekundarna zaštita – definiše se kao nivo zaštite koji se obezbjeđuje kroz specijalističku službu; tercijalna zaštita- ovaj nivo zaštite definiše se kao visoko specijalizovan ili subspecijalistički nivo.

Kada govorimo o zdravstvenoj zaštiti Roma/kinja i Egipćana/ki, kao i u drugim oblastima, i ovdje postoji problem statusa. Tačnije, veliki broj pripadnika/ca ove populacije nema regulisano osiguranje ili, čak nema ni zdravstvenu dokumentaciju.

Samom Strategijom je definisana potreba da se uspostavi medijacija između zdravstvenog sistema i pripadnika romske i egipćanske populacije. Drugim riječima, potrebno je uspostaviti

'most' posredstvom kog će pripadnici romske i egipćanske populacije ostvariti prava koja imaju u okviru definisanog zdravstvenog sistema. Stoga je ključna mjera koja se predviđa za ovu svrhu uvođenje instituta Saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti zdravstva. Osnovna uloga koju će saradnici imati jeste aktivna komunikacija sa romskom i egipćanskom zajednicom i njihovo uključivanje u sistem zdravstvene zaštite. Na ovaj način se ostvaruje mogućnost da se premosti jaz između potreba Roma/kinja i Egipćana/ki sa jedne, i onoga što im nudi zdravstveni sistem sa druge strane.

Unaprijeđena zdravstvena zaštita romske i egipćanske populacije					
PODCILJ	AKTIVNOST	NOSIOCI AKTIVNOSTI	INDIKATORI	VREMENSK I OKVIR	IZVORI FINANSIRANJA
1. Podizanje nivoa svijesti i informisanje o značaju zdravstvene zaštite i mogućnostima sprovođenja	1.1. Istražiti koliko pripadnika/ca romske i egipćanske populacije ne posjeduje zdravstvenu dokumentaciju i sprovoditi mjere u cilju osiguranja što većeg broja lica	NVO, nadležno ministarstvo, zdravstvene ustanove	-sprovedeno istraživanje -dobijeni podaci - veći broj zdravstveno osiguranih lica	2018-2019	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
2. Unaprijediti preventivnu zdravstvenu zaštitu	2.1 Kampanje o reproduktivnom zdravlju	NVO, nadležno ministarstvo, zdravstvene ustanove	-broj kampanja	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.2. Kampanje o obaveznoj vakcinaciji djece	NVO, nadležno ministarstvo, zdravstvene ustanove	- broj kampanja	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.3. Informativne aktivnosti o postojanju i radu savjetovališta u Domu zdravlja	NVO, nadležno ministarstvo, zdravstvene ustanove	-broj realizovanih informativnih aktivnosti	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.4. Organizovanje preventivnih zdravstvenih pregleda	NVO, nadležno ministarstvo, zdravstvene ustanove	- broj pregleda	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
3. Unaprijediti dostupnost zdravstvene zaštite	3.1. Ojačati kapacitete RE medijatora kao spona zajednice i zdravstvenog sistema (saradnik/ca u socijalnoj inkluziji)	NVO, nadležno ministarstvo, zdravstvene ustanove	-ojačana i jasno definisana uloga medijatora/k i -broj obučanih medijatora/k i	- 2019.	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori

OBRAZOVANJE

Najveći problemi koji se prepoznaju u romskoj i egipćanskoj zajednici su ekstremno siromaštvo, prisustvo stereotipa i predrasuda, potpuno odsustvo obrazovanja, zatvorenost grupe, ograničenja izazvana tradicijom i kulturom i malo povjerenje u obrazovni sistem. Kako bi se pripadnici/ce romske i egipćanske zajednice uključili u društveni sistem i izgradili povjerenje u institucije sistema neophodna je kontinuirana podrška. Obrazovanje je neophodno kako bi u savremenom društvu čovjek mogao da zadovolji sve potrebe u skladu sa svojim mogućnostima. Vaspitno obrazovni sistem usmjeren je na razvijanje demokratskih vrijednosti i stvaranje okruženja u kojem svi imaju jednake šanse.

Jedan od najvećih problema sa kojim se susriječmo u svakodnevnoj praksi, a ujedno i otežavajuća okolnost je mišljenje roditelja da djeca u vrtiću i školi ne dobijaju ništa ili ne onoliko koliko bi oni htjeli. Kako je učenje po modelu jedan od najboljih modela učenja tako bi i dodatni napor uspješnih ljudi koji dolaze iz romske i egipćanske zajednice bili značajni.

Značaj predškolskog obrazovanja ogleda se u tome da djeca baš u tom periodu uče jezik, formiraju navike, uče pravila ponašanja, razvijaju svoje intelektualne sposobnosti itd. Kako bi roditelji shvatili značaj obrazovaja neophodno je dodatno ih informisati o značaju ranog razvoja, mogućnostima i načinima upisa djece i podržati ih u namjeri da svoju djecu smjeste u vaspitnu grupu. U skladu sa planovima u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, u prethodnom periodu realizovana je aktivnost pripremnih vrtića za djecu romske i egipćanske populacije. Pripremni vrtići za djecu romske i egipćanske populacije sprovedeni su za predškolce koji su stekli pravo na upis u osnovnu školu, a nijesu bili obuhvaćeni niti jednim sistemskim oblikom vaspitanja i obrazovanja.

Osnovno obrazovanje je zakonski obavezno za svu djecu. Intenzivni naponi i rad tokom prethodnih godina rezultirao je masovnijim upisom romske i egipćanske djece u osnovne škole, i smanjenjem drop out-a. Činjenica je da još uvijek imamo roditelje koji svoju djecu ne dovode u školu ili im zabranjuju da istu pohađaju. Kao razloge za to roditelji navode siromaštvo i nedostatak finansijskih sredstava za obezbijedivanje školskog pribora, udžbenika, elementarnih higijenskih uslova, odjeće, obuće kao i nedostatak prijatnog ambijenta za učenje.

Roditelje je potrebno osvješćivati u pravcu razumijevanja značaja osnovnog obrazovanja i ukazivati im na to da je pogrešan sistem vrijednosti u kojem se škola predstavlja kao kazna („ako ne budeš slušao ići ćeš u školu“), a da su oni djeci najveća podrška. Neophodno je definisati mjere usmjerene na preventivno djelovanje, a ne samo interventno. Osvješćivanje porodice u prepoznavanju i razumijevanju značaja obrazovanja je ključni preduslov za integraciju romske i egipćanske zajednice.

Socijalna isključenost, odsustvo potrebe za edukacijom, netoleracija na različitosti, internalizovani stavovi su bitni element koji ovu društvenu grupu čine zatvorenom. Kako osnovno obrazovanje teži razvoju svakog pojedinca, razvoju sposobnosti i vještina ono je bitan faktor koji će doprinijeti izmještanju zajednice sa margina.

Indikatori pokazuju da je manji upis u srednje škole u odnosu na broj učenika koji završe osnovnu školu. Veliki drop out pokazatelj je da se više pažnje mora posvetiti upisu i praćenju pohađanja srednjih škola, kao i njihovoj promociji u osnovnim školama. Preporuka bi bila da se u školama formiraju timovi koji prate redovnost pohađanja nastave, promoviraju uspjeh učenika i značaj obrazovanja. Trebalo bi uvesti sistem nagrađivanja kako bi se obezbijedila podrška prilikom zapošljavanja svih onih koji redovno završe srednju školu.

Kako je jako mali broj pripadnika/ca romske i egipćanske zajednice koji završe srednju školu, svim onim koji završe srednju školu nužno je obezbijediti podršku prilikom upisa na fakultet, kako bi svojim primjerom poslužili pripadnike/ce svoje zajednice da budu inicijatori i nosioci promjena i time podstaknu istu na otvorenost grupe.

Neformalno obrazovanje danas sve više izlazi iz sjenke u kojoj je nekada bilo. Prilagođeno je svim polaznicima/ama i temelji se na dobrovoljnoj, a ne na obaveznoj osnovi. Ovaj vid obrazovanja podrazumijeva programe obrazovanja (razvoj komunikacijskih vještina, upravljanje projektima, osposobljavanje za rad na računaru, timski rad, učenje stranih jezika) i programe za učenje društveno prihvatljivog ponašanja (razvoj interkulturalne svijesti, nenasilno rješavanje konflikata, ...).

Obrazovanje odraslih treba da se temelji na principu doživotnog učenja. Ono treba da obezbijedi efikasnost, dosljednost, otvorenost kao bazične koncepte na kojima se temelji. Glavna karakteristika i cilj obrazovanja odraslih trebala bi da bude ekonomsko osnaživanje pojedinca i smanjenje rizika od nezaposlenosti. Ono treba da utiče na razvoj pojedinca i ambijenta povoljnog za svakog građanina.

Usljed niskog obrazovanja romske i egipćanske punoljetne populacije, jezičke barijere u porodicama u kojima se govori isključivo romski i/ili albanski jezik romska i egipćanska djeca su u bitno lošijem položaju kada je riječ o usvajanju osnovnih znanja i kulturnog kapitala koji je potreban za uspješnost školovanja u osnovnom obrazovanju. Prema tome, osim uloge romskih i egipćanskih saradnika, potrebne su posebne mjere kako bi se povećao stepen upisa romske i egipćanske djece u obrazovne ustanove.

Povećan broj djece pripadnika/ca romske i egipćanske zajednice u vaspitno – obrazovnom sistemu i kontinuirana podrška povećanju kvaliteta obrazovanja na svim nivoima					
PODCILJ	AKTIVNOST	NOSIOCI AKTIVNOSTI	INDIKATORI	VREMENSKI OKVIR	IZVORI FINANSIRANJA
1. Povećan broj djece u predškolskom obrazovanju	1.1. Organizovati informativne kampanje namijenjene roditeljima, sa posebnim osvrtom na pravo na besplatno pohađanje vrtića	NVO, nadležno ministarstvo, obrazovne institucije, Centar za socijalni rad	- broj organizovanih informativnih kampanja	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	1.3. Obezbjediti prevoz do vrtića	Lokalna uprava, NVO, nadležno ministarstvo, obrazovne institucije	- obezbijeđen prevoz	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
2. Povećan broj učenika/ca i unaprijeđen kvalitet osnovnog obrazovanja romske i egipćanske djece	2.1. Radionice sa roditeljima o značaju osnovnog obrazovanja	Lokalna uprava, NVO, nadležno ministarstvo, obrazovne institucije	- broj održanih radionica - broj roditelja na radionicama	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.2. Informisanje o zakonskoj obavezi pohađanja osnovne škole	Lokalna uprava, NVO, nadležno ministarstvo, obrazovne institucije	- broj roditeljskih sastanaka - broj upućenih poziva	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.3. Formiranje lokalnog tima za praćenje upisa, pohađanja škole, drop out-a	NVO, nadležno ministarstvo, obrazovne institucije, lokalna uprava	- formiran tim i definisana njegova uloga	- 2018	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.4. Obuhvat učenika/ca RE populacije u vannastavnim aktivnostima i Učeničkom parlamentu	Nadležno ministarstvo, obrazovne institucije	- broj učenika/ca iz RE zajednice uključenih u vannastavne aktivnosti i Učenički parlament – 1 učenik/ca po razredu	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.5. Motivisanje djece za pohađanje dopunske nastave	Nadležno ministarstvo, obrazovne institucije	- 50% učenika/ca iz RE zajednice pohađa dopunsku nastavu	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.6. Podsticanje RE roditelja da preuzmu aktivnu ulogu u VO instituciji (roditeljski sastanci, Savjet roditelja)	NVO, nadležno ministarstvo, obrazovne institucije	- broj roditeljskih sastanaka - predstavnik/ca RE roditelja u Savjetu roditelja	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.7. Uspostavljanje podrške kroz asistiranje na časovima redovne nastave, radi prevazilaženja jezičke barijere	NVO, nadležno ministarstvo, obrazovne institucije	- pokrenuta inicijativa - broj asistenata/kinja	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori

3. Povećan broj učenika/ca i unaprijeđen kvalitet srednjeg obrazovanja romske i egipćanske djece	3.1. Ukazivanje na značaj nastavka školovanja nakon završetka osnovne škole i promocija srednjih škola	Lokalna uprava, NVO, nadležno ministarstvo, obrazovne institucije	- broj djece iz RE zajednice upisano u srednje škole - broj kampanja	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	3.2. Razvijanje tutorske podrške u srednjem obrazovanju	Nadležno ministarstvo, obrazovne institucije	- broj tutorskih časova - broj srednjoškolaca/ki koji pohađaju tutorsku nastavu	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
4. Povećan broj studenata/kinja romske i egipćanske populacije	4.1. Informativne aktivnosti o mogućnostima stipendiranja	Lokalna uprava, NVO, nadležno ministarstvo, obrazovne institucije	- broj realizovanih informativnih aktivnosti - broj upisanih studenata/kinja pripadnika/ca RE populacije	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
5. Povećan broj pripadnika/ca RE populacije u procesu obrazovanja odraslih	5.1. Opismenjavanje pripadnika/ca RE populacije starosne dobi od 15 godina i starijih	Obrazovne institucije, nadležno ministarstvo, NVO, Centar za stručno obrazovanje	- broj pripadnika/ca RE populacije u procesu obrazovanja odraslih	- kontinuirano	
6. Edukacija romske i egipćanske i većinske populacije o pitanjima manjinskih naroda	6.1. Radionice o suzbijanju stereotipa i predrasuda	Lokalna uprava, NVO, nadležno ministarstvo	- broj održanih radionica - broj RE učesnika/ca na radionicama	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	6.2. Edukativne aktivnosti o pravima i obavezama (građanskim, radnim, ...)	Lokalna uprava, NVO, nadležno ministarstvo	- broj aktivnosti - broj učesnika/ca	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori

ZAPOŠLJAVANJE

Zavod za zapošljavanje je institucija čija su osnovne djelatnosti: posredovanje u zapošljavanju, obrazovanje i osposobljavanje odraslih, organizovanje javnih radova, profesionalna rehabilitacija, informisanje i drugi programi APZ (aktivne politike zapošljavanja).

Poseban akcenat je stavljen na kategorije »teže zapošljivih lica«, kao što su:

- starije osobe;
- NK radnici/ce (nekvalifikovani);
- lica sa invaliditetom;
- pripadnici romske i egipćanske populacije.

Ono što je zajedničko za sve ove grupe je dugoročna nezaposlenost. Svi relevantni akteri, prije svega Zavod za zapošljavanje, preduzimaju niz mjera i aktivnosti da bi se nezaposlenost ovih lica smanjila i da bi oni postali konkurentniji na tržištu rada.

Pripadnici/ce romske i egipćanske populacije predstavljaju kategoriju najteže zapošljivih lica iz više razloga: nizak nivo obrazovanja ili neadekvatno obrazovanje; diskriminacija; nemotivisanost i nedostatak volje; ...

Zavod za zapošljavanje realizuje niz mjera i aktivnosti usmjerenih na uključivanje Roma/kinja i Egipćana/ki na tržište rada (pomoć prilikom prve prijave na evidenciju nezaposlenih lica; edukativne radionice; uključivanje u programe javnih radova; uključivanje u programe stručnog osposobljavanja i prekvalifikacije; posredovanje u sezonskom zapošljavanju; aktivacija korisnika MOP-a; uključivanje u obuke - za pomoćnika građevinskog keramičara, ženskog frizera, automehaničara, higijeničarke, sobarice, pomoćne kuvare, kurseve informatičkog opismenjavanja...). Praksa je pokazala da su javni radovi dobar način podsticanja ove grupe nezaposlenih lica za uključivanje u tržište rada, ali na žalost, to su samo poslovi čišćenja i uređenja koji imaju određeni period trajanja.

U oblasti zapošljavanja javlja se, pored gore navedenih i još neki problemi kao što je na pr. da se u slučaju radnog angažmana gubi pravo na materijalno obezbijeđenje porodice, da radno sposobne pripadnice ove populacije najčešće imaju veći broj djece pa zbog podizanja i brige oko njih nijesu u mogućnosti da prihvate bilo kakav posao ili program. Takođe, zbog nedovoljnog obrazovanja, pripadnici ove grupe, mogu da rade samo pomoćne poslove.

Potrebno je pomenuti da je u Crnoj Gori prepoznata potreba i za uvođenjem Saradnika u ovu oblast. Strategijom je definisano da će se prvo izvršiti standardizacija pomenutog zanimanja. Nakon standardizovanja zanimanja izvršiće se obuka za potencijalne kandidate, kroz realizaciju pilot projekta, a nakon toga, po unaprijed određenoj proceduri, izvršiće se izbor kandidata. U okviru ove mjere, osim standardizovanja zanimanja, testiraće se uloga saradnika u oblasti zapošljavanja u praksi, kroz realizaciju pilot projekta.

Povećan broj pripadnika romske i egipćanske populacije u aktivnoj politici zapošljavanja					
PODCILJ	AKTIVNOST	NOSIOCI AKTIVNOSTI	INDIKATORI	VREMENSKI OKVIR	IZVORI FINANSIRANJA
1. Zapošljavanje na neodređeno	1.1. Zapošljavanje najmanje jednog lica romske i egipćanske populacije u organima lokalne samouprave	Lokalna uprava, ZZZCG	- zaposleno na neodređeno najmanje jedno lice RE populacije	2018-2022	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
2. Promocija programa ZZZCG koji se odnose na dokvalifikaciju, prekvalifikaciju i povećanje stepena stručne osposobljenosti	2.1. Kontinuirano održavanje obuka (pomoćni kuvar, servirka, sobarica, higijeničarke, ženski frizer, keramičar, automehaničar, ...)	ZZZCG	- broj održanih obuka - broj pripadnika/ca RE populacije koji su završili obuke - udio pripadnika/ca RE populacije u ukupnom broju polaznika	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.2. Animiranje što većeg broja pripadnika/ca romske i egipćanske populacije za pohađanje kurseva engleskog jezika i informatičkog opismenjavanja	ZZZCG	- povećan broj pripadnika/ca RE populacije koji su završili obuke	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
3. Informisanje i motivisanje poslodavaca o benefitima pri zapošljavanju romske i egipćanske populacije	3.1. Dopisi, sastanci, seminari i edukacije	ZZZCG, poslodavci, Unija poslodavaca	- broj poslatih dopisa poslodavcima - broj održanih sastanaka - broj realizovanih edukativnih aktivnosti	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	3.2. Promotivne aktivnosti	ZZZCG, poslodavci, Unija poslodavaca	- broj promotivnih aktivnosti - broj informisanih poslodavaca	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori

SOCIJALNA I DJEČJA ZAŠTITA I ZAŠTITA OD NASILJA U PORODICI I NASILJA NAD ŽENAMA

Prava iz socijalne i dječje zaštite i obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite ostvaruju se pod uslovima i na način propisan Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti. Socijalna i dječja zaštita je djelatnost kojom se obezbjeđuju i ostvaruju mjere i programi namijenjeni pojedincu i porodici sa nepovoljnim ličnim ili porodičnim okolnostima, koji uključuju prevenciju, pomoć u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba i podršku. Socijalna i dječja zaštita ima za cilj unaprjeđenje kvaliteta života i osnaživanje za samostalan i produktivan život pojedinca i porodice.

U ostvarivanju ciljeva socijalne i dječje zaštite, posebno se štite: 1) dijete: bez roditeljskog staranja; čiji roditelj nije u stanju da se o njemu stara; sa smetnjama i teškoćama u razvoju; u sukobu sa zakonom; koje zlostupotrebljava alkohol, drogu ili druga opojna sredstva; koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva; žrtva trgovine ljudima; kojem roditelji nijesu saglasni oko načina vršenja roditeljskog prava; koje se zatekne van mjesta prebivališta bez nadzora roditelja, usvojioca ili staratelja; trudnica bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život; samohrani roditelj sa djetetom bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život; kojem je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. 2) odraslo i staro lice: sa invaliditetom; koje zlostupotrebljava alkohol, drogu ili druga opojna sredstva; koje je žrtva zanemarivanja, zlostavljanja, eksploatacije i nasilja u porodici ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva; žrtva trgovine ljudima; koje je beskućnik; trudnica bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život; samohrani roditelj sa djetetom bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život; kojem je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite.

Prava iz socijalne i dječje zaštite su: 1) osnovna materijalna davanja; 2) usluge socijalne i dječje zaštite.

Nasilje u porodici se definiše kao univerzalna pojava koja prožima sva društva, kulture i regione svijeta. Nasilje u porodici i porodičnoj zajednici je činjenje i nečinjenje kojim se ugrožava fizički, psihički, seksualni ili ekonomski integritet, mentalno zdravlje i spokojstvo drugog člana porodice bez obzira na mjesto gdje je učinjeno. To je specifičan oblik agresije koji je najčešće nevidljiv, dugotrajan i opasan oblik ponašanja, a sastoji se od primjene fizičke i psihičke sile prema članovima/icama porodice uz ugrožavanje i povrjeđivanje domena sigurnosti i odnosa povjerenja i ispoljavanje kontrole i moći nad članovima/icama porodice.

Porodično nasilje i nasilje nad djecom u porodici, do sada se nije isticalo kao važan problem, obzirom da nerijetko društvo podstiče tezu da je porodica (bez obzira je li riječ o bračnoj ili vanbračnoj zajednici) *privatna stvar*. Međutim, ovim stavom se nasilje u porodici prećutkuje, i oni koji unutar porodice imaju manje moći (a to su u ovom slučaju žene i posebno djeca), gube mogućnost da imaju podršku drugih i da tako izađu iz nasilja. Pogotovo je to problematično u zajednicama u kojima običajno pravo toleriše takvo ponašanje i podržava ga kao prihvatljivo i uobičajeno, prilikom pružanja otpora i izražavanja mišljenja koje nije saglasno mišljenju većine.

Neophodno bi bilo da sve institucije postupaju u skladu sa Državnim protokolom zaštite od nasilja u porodici, kako bi se prijavio i procesirao svaki slučaj u cilju zaštite djeteta. Najčešće za RE zajednicu je zanemarivanje koje se u praksi pokazuje kao odsustvo potrebe da se djeca školuju, fizičko kažnjavanje, primoravanje djece da prose da bi obezbijedili novac za roditelje ili ekonomsko zlostavljanje. Ne rijetko su djevojčice i žrtve ugovorenih brakova, pa postaju društveno izolovane, onemogućeno im je da budu ekonomski samostalne. Prvi korak ka dobijanju pomoći i zaustavljanju pomenute problematike je upravo prepoznavanje nasilja.

Žrtva nasilja ima pravo na psihosocijalnu i pravnu pomoć i socijalnu i medicinsku zaštitu, u skladu sa zakonom. Zaštita žrtve obezbjeđuje se i izricanjem zaštitnih mjera. Posebnu pomoć i zaštitu uživa žrtva koja je dijete, starije lice, lice sa invaliditetom i lice koje nije sposobno da se o sebi stara, u skladu sa zakonskim uređenjima.

Ugovoreni dječiji brakovi predstavljaju ozbiljan društveni problem na globalnom nivou. Rani brakovi uništavaju sveukupni napredak i razvoj, zdravlje i obrazovanje mladih djevojaka. Njegova prisutnost kod pripadnika Roma/kinja i Egipćana/ki zadržala se veoma dugo, ova pojava se već generacijama prenosi i predstavlja negativne aspekte tradicije. U 21. vijeku Romkinje i Egipćanke u Crnoj Gori izložene su najgrubljim oblicima kršenja osnovnih ljudskih prava, kao što su dječiji, ugovoreni brakovi.

Centar za romske inicijative je 2014. godine sproveo nacionalno istraživanje na temu problema ugovorenog dječjeg braka "Ugovoren brak je jači od zakona" u romskoj i egipćanskoj populaciji u četiri opštine u Crnoj Gori: Nikšiću, Podgorici, Beranama i Ulcinju, pri čemu je obuhvaćeno bilo 643 ispitanika/ce (323 žene i 320 muškaraca). Zabrinjavajuća je činjenica da je pomenuto istraživanje potvrdilo da do navršanih 18 godina u brak ulazi čak 72.4% (period između 12 i 17 godina). Ovaj podatak potvrđuje hipotezu da u okviru romske i egipćanke etničke zajednice maloljetnički brakovi nijesu slučajnost, već ustaljeni model ponašanja koji izaziva čitav niz negativnih posljedica, naročito po romske i egipćanske djevojčice i žene. Činjenica da su dječiji, ugovoreni brakovi još uvijek veliki problem u romskoj i egipćanskoj zajednici, potvrđena je sledećim podacima: u 59,1% slučajeva odluku o sklapanju braka donose roditelji, u 52% one same ne biraju partnera, kao ni trenutak kada će ući u brak, već da u njihovo ime to čine roditelji, šira porodica i staro vijeće, da je 18,3% ispitanica poznavalo svog budućeg supruga mjesec ili manje od mjesec, dok čak njih 44,2% do sklapanja braka nije ni poznavalo svog budućeg supruga, 60,2% ispitanika i 61,6% ispitanica je potvrdno odgovorilo da prilikom ugovaranja braka postoji običaj kupovine mlade. Svota novca koja se izdvaja za mladu prilikom ugovaranja braka se po mišljenju ispitanika/ca kreće u sledećim rasponima: od 200 do 1000 eura 10,2%, od 2000 do 3000 eura 35,7%, od 3000 do 4000 eura 31,1% i preko 4000 eura 25,3%. Rezultati istraživanja pokazuju da ispitanice u 75,8% slučajeva smatraju da država i njene institucije treba da učestvuju u borbi protiv ugovorenih brakova, dok neudate ispitanice čak u 81,3% iskazuju afirmativan odnos prema mogućnosti uključivanja institucija države u procesu sprječavanja ovakvih bračnih zajednica. Prosjačenje djece romske zajednice je učestali obrazac ponašanja kako u Crnoj Gori tako i u zemljama regiona. Komparativna praksa je pokazala da su sve dosadašnje mjere imale ograničen efekat. Dva su aspekta ovog problema. Prvo, sami roditelji ili podstiču ili odobravaju prosjačenje vlastite djece, i drugo, u najvećem broju slučajeva se radi o organizovanom prosjačenju koje organizuju pojedinci u cilju sticanja vlastite dobiti. Dakle, riječ je o svojevrsnoj nemoralnoj i protivpravnoj eksploataciji romske djece.

Unaprijeđena socijalna i dječija zaštita i zaštita od nasilja u porodici i nasilja nad ženama

PODCILJ	AKTIVNOST	NOSIOCI AKTIVNOSTI	INDIKATORI	VREMENSKI OKVIR	IZVORI FINANSIRANJA
1. Povećanje stepena informisanosti o pravima iz oblasti socijalne i dječije zaštite	1.1. Direktan rad u romskoj i egipćanskoj zajednici kroz kampanje i radionice	Centar za socijalni rad, nadležno ministarstvo, NVO, lokalna uprava	- broj realizovanih aktivnosti - broj kampanja i radionica - broj pripadnika/ca RE populacije na aktivnostima	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	1.2. Pružanje podrške pri prikupljanju dokumentacije za ostvarivanje prava iz oblasti socijalne zaštite	Lokalna uprava, NVO, nadležno ministarstvo, Centar za socijalni rad, MUP	- broj podnijetih zahtjeva - broj rješениh zahtjeva	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
2. Povećanje stepena uključenosti lokalnih institucija u procesu sprječavanja i prevencije dječijih i ugovorenih brakova i ukazivanje romskoj i egipćanskoj populaciji na posledice ovih pojava	2.1 Priprema i izvođenje treninga za lokalne i državne službenike	NVO, nadležna ministarstva, lokalna uprava, Centar za socijalni rad, Uprava policije	- broj održanih treninga - broj učesnika/ca	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.2. Priprema i realizacija edukativnih aktivnosti za RE zajednicu	NVO, nadležna ministarstva, lokalna uprava, Centar za socijalni rad, Uprava policije	- broj održanih treninga - broj učesnika/ca	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.3. Povećati nadležnosti postojećeg tima za nasilje u porodici	Centar za socijalni rad, NVO, nadležna ministarstva, lokalna uprava, Uprava policije	- ojačan tim sa jasno definisanom ulogom i nadležnostima	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.4. Formiranje lokalnog terenskog multidisciplinarnog tima sastavljenog od predstavnika lokalnih i državnih institucija, nevladinih organizacija i mladih iz romske i egipćanske zajednice za prevenciju ugovorenih brakova	NVO, nadležna ministarstva, lokalna uprava, Centar za socijalni rad, Uprava policije	- formiran tim - broj sastanaka	- 2018./2019.	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.5. Jačanje psiho-socijalne podrške kroz multidisciplinarni pristup na reintegraciji žrtava ugovorenih brakova	Centar za socijalni rad, NVO, zdravstvene ustanove	- formiran servis za psiho-socijalnu podršku - broj pruženih usluga	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori

3. Suzbijanje i smanjenje nasilja u porodici i nasilja nad ženama	3.1. Edukacije o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja nad ženama	NVO, lokalna uprava, nadležno ministarstvo, Centar za socijalni rad, Uprava policije	- broj realizovanih edukacija - broj učesnika/ca	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	3.2. Razvijati sistem za podršku porodici i rad sa izvršiocima nasilja	Centar za socijalni rad, NVO, nadležna ministarstva, lokaln uprava	- broj sprovedenih programa - broj korisnika/ca	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	3.3. Jačanje psiho-socijalne podrške kroz multidisciplinarni pristup na reintegraciji žrtava porodičnog nasilja	Centar za socijalni rad, NVO, zdravstvene ustanove	- formiran servis za psiho-socijalnu podršku - broj pruženih usluga	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	3.4. Ojačati postojeći lokalni sistem integrativnog i multidisciplinarnog pristupa zaštiti od nasilja kroz redovno održavanje sastanaka i definisanjem obaveza sa posebnim osvrtom na RE zajednicu	Multidisciplinarni operativni tim za nasilje u porodici, Centar za socijalni rad, lokalna uprava	- broj sastanaka - broj predmeta	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	3.5. Edukativne aktivnosti o zlostavljanju i zanemarivanju djece i promocija Porodičnog zakona, sa službenicima i sa RE zajednicom	NVO, Centar za socijalni rad, Uprava policije, obrazovne ustanove, lokalna uprava	- broj edukativnih aktivnosti - broj učesnika/ca - broj flajera	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
4. Suzbijanje i prevencija prosjačenja djece i odraslih	4.1. Stvaranje mogućnosti za funkcionisanje Centra za djecu i porodicu u riziku od prosjačenja „Defendologija“ (obezbijediti održivost servisa)	Lokalna uprava, NVO, nadležna ministarstva	- formiran servis na lokalnom nivou	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	4.2. Kontinuirana podrška djeci i roditeljima kroz program jačanja porodica i programi rada sa djecom	Lokalna uprava, NVO, Centar za socijalni rad,	- broj programa - broj pruženih usluga - broj sastanaka	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	4.3. Edukacija i treninzi na jačanju senzibilisanosti lokalnih i državnih službenika u suzbijanju prosjačenja	Lokalna uprava, NVO, Centar za socijalni rad	- broj aktivnosti - broj učesnika/ca	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	4.4. Javne kampanje / zagovaranje o borbi protiv prosjačenja	Lokalna uprava, Centar za socijalni rad, NVO, nadležna ministarstva	- broj kampanja - broj održanih edukativnih aktivnosti	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori

KULTURA I IDENTITET

Danas u svijetu živi više od dvanaest miliona Roma/kinja koji se nalaze u mnogim zemljama širom svijeta.⁵ Ne postoji način da dobijete tačan broj Roma jer većina ih nije zabilježena u većini službenih popisa stanovništva. Romi su zasebna etnička manjina koji imaju svoj jezik i čije je porijeklo iz Indije. Između 6 i 8 miliona Roma živi u Evropi.

Prva naseljavanja Roma na području današnje Crne Gore, datiraju iz XIV vijeka, kada su u vrijeme Mletačke republike pristizali na crnogorsku obalu sa područja južne Italije i Grčke, kao robovi. Njihovo značajnije prisustvo se vezuje za dolazak Osmanlija na ova područja. Zabilježeno je da su Romi bili korišćeni kao radna snaga u Novom (Herceg-Novi) 1508. godine. Osmanlije su ih koristile kao zanatlije i naseljavali u posebnim naseljima – mahalama. Kako se u međuvremenu jedna grupa izdvajala kao vrsni kovači (za vrijeme Osmanlija, kovački zanat je bio osnov) izdvojiće se kasnije u poseban red – kovači (tipični za Bar, Ulcinj i Podgoricu). Za razliku od Roma kovača, Romi čergari će se na južnoslovenskim prostorima pojaviti u XVI vijeku, a u Crnoj Gori se počinju stalno nastanjivati tek od 1912. godine.⁶

Romska kultura u ranijoj istoriji nije napisala niti jedno djelo, no Romi su ipak sačuvali svoje jedinstvo i dosljednost. Tradicija je bila samo jedan od alata kojim su Romi sačuvali svoj identitet i isti zadržali kroz vjekove, a oni igraju važnu ulogu u životu Roma na svakom mjestu gdje žive. Kultura romskog naroda je vrlo bogata i raznovrsna zbog jedinstvenog svojstva romske istorije. Iako postoji velika raznolikost u romskoj kulturi, svi Romi imaju sličan sistem vrijednosti i percepcije. Romi su se nastanili u mnogim zemljama širom svijeta i imaju prilagođene načine života koje su na neki način prilagodili sa različitim kulturnim pozadinama u kojima žive. Iz tog razloga, ne postoji univerzalna romska kultura i postoje mnoge razlike. Međutim, neke od zajedničkih karakteristika kod svih Roma ipak postoje, a to je lojalnost prema porodici, vjerovanje u predodređenost i prilagodljivost u promjenljivim uslovima. Običaji pokrivaju svaki aspekt njihovog života, od rođenja do smrti, te se koriste za međusobne odnose, rješavanje istih kao i za rješavanje bilo kakvog sukoba ili spora, te za porodični život, vjenčanje itd.⁷

Romski jezik je indo-arijskog porijekla i ima mnogo dijalekata koji se govore, ali korijen jezika je drevni *Punjabi*, ili *Hindski* jezik. Govorni romski jezik je raznolik, ali svi dijalekti sadrže neke uobičajene riječi koje koriste svi Romi. Kodifikacija i konstituisanje, te standardizacija romskog jezika je u toku, i to od strane članova jezičke komisije Međunarodne romske unije.⁸ Svjetski dan romskog jezika prvi se put obilježio 2009. godine, a kao datum njegovog obilježavanja odabran je 5. novembar.

Većina Roma sebe oslovljava po generičkom imenu *Rom*, što u prevodu znači „čovjek“, dok za pripadnike drugih naroda Romi koriste naziv „gadže“. Svjetski dan Roma, 8. april, obilježava se u čast Prvog kongresa Roma, održanog 8. aprila 1971. godine u Londonu i koji se smatra

⁵Ivan Rumbak, *Upoznajmo romsku zajednicu*, Zagreb, 2010., str. 16

⁶Grupa autora: *Istorijski leksikon Crne Gore*, knjiga 5 „Daily Press-Vijesti“, 2006.

⁷Ivan Rumbak, *Upoznajmo romsku zajednicu*, Zagreb, 2010., str. 53 i 54

⁸Ivan Rumbak, *Upoznajmo romsku zajednicu*, Zagreb, 2010., str. 17

jednim od najvažnijih datuma u istoriji Roma. Na tom kongresu sastali su se predstavnici Roma iz četrnaest zemalja svijeta. Kao jedne od najvažnijih odluka na prvom Kongresu Roma bile su one o prihvatanju romske zastave i službene himne. Zastava se u donjem dijelu sastoji od zelene boje koja simbolizuje zemlju (travu), a u gornjem dijelu od plave boje koja simbolizuje nebo. Crveni točak predstavlja putovanja i migracije Roma. Službena himna Roma temelji se na staroj romskoj pjesmi “Đelem, Đelem” (idem, idem).

Promocija romske kulture i identiteta					
PODCILJ	AKTIVNOST	NOSIOCI AKTIVNOSTI	INDIKATORI	VREMENSKI OKVIR	IZVORI FINANSIRANJA
1. Jačanje i promocija romskog i egipćanskog identiteta	1.1. Inicirati otvaranje škola plesa i muzike u okviru postojećih institucija i sekcija, sa tendencijom prelaska u samostalno kulturno – umjetničko društvo	NVO, institucije kulture, škole plesa	- broj pripadnika/ca RE populacije uključenih u škole plesa	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	1.2. Organizacija događaja – takmičenja, festivali, koncerti (povodom Dana Roma)	NVO, institucije kulture	- broj organizovanih događaja - obilježen Dan Roma	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	1.3. Snimanje dokumentarnih priloga ili emisija	Lokalni javni emitter, lokalna uprava, NVO	- broj prikazanih emisija - broj priloga	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
2. Promocija romskog jezika	2.1. Izdavanje zbirke tradicionalnih romskih pjesama, dvojezično	NVO	-izdata zbirka pjesama	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.2. Kreiranje rubrike na romskom jeziku u okviru postojećih lokalnih štampanih medija	Lokalni štampani mediji	- broj objavljenih rubrika	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	2.3. Edukativne aktivnosti i organizacija događaja koji promovišu romski jezik – veče poezije	NVO, institucije kulture, udruženja književnika	- organizovano veče poezije - broj održanih radionica	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
3. Promocija romskih i egipćanskih običaja	3.1. Osmišljavanje predstave koja će promovisati običaje (svadba, proslava Đurđevdana, Vasilica, Ilindana i slično)	NVO, institucije kulture	- osmišljena predstava i prikazana predstava	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori
	3.2. Promocija kulinarskih vještina, dizajna i tradicionalne nošnje	NVO, institucije kulture	- broj organizovanih događaja koji promovišu kulinarstvo i dizajn (Svjetski dan Roma)	- kontinuirano	Budžeti nadležnih institucija, domaći i strani donatori

MONITORING REALIZACIJE PLANA

Monitornig realizacije Lokalnog plana akcije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštini Nikšić za period 2018-2022.godine vršiće Sekretarijat za kulturu, sport, mlade i socijalno staranje, u saradnji sa Radnom grupom koja je radila na izradi plana, a čine je predstavnici svih relevantnih subjekata koji se bave ovom problematikom.

Monitoring se sastoji od analize aktivnosti realizovanih u skladu sa planom, kao i aktivnosti koje nijesu definisane planom, a odnose se na integraciju pripadnika i pripadnica romske i egipćanske populacije.

Izveštaji o navedenom će se kreirati na godišnjem nivou i biće objavljivani na sajtu Opštine Nikšić.

Obrazac tabele za izveštavanje:

Realizacija Lokalnog akcionog plana za socijalnu inkluziju Roma/kinja i Egipćana/ki u opštini Nikšić 2018-2022

Oblast i strateški cilj postavljen planom	Podcilj i aktivnost definisani planom	Naziv projekta kojim je realizovana aktivnost, nosioci i partneri na projektu, vrijeme realizacije projekta	Kratak opis projekta (cilj, ciljne grupe, opis aktivnosti, rezultati, održivost)	Budžet i izvori finansiranja

Ostale aktivnosti

Oblast u kojoj je aktivnost realizovana i cilj koji je postignut	Naziv projekta kojim je realizovana aktivnost, nosioci i partneri na projektu, vrijeme realizacije projekta	Kratak opis projekta (cilj, ciljne grupe, opis aktivnosti, rezultati, održivost)	Budžet i izvori finansiranja

Radna grupa

za izradu teksta Nacrta lokalnog plana akcije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Opštini Nikšić 2018-2022

1. Milan Korać, sekretar Sekretarijata za kulturu, sport, mlade i socijalno staranje, koordinator grupe;
2. Fana Delija, NVO Centar za romske inicijative;
3. Sokolj Beganaj, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava;
4. Maja Radoičić, samostalna savjetnica u Sekretarijatu za kulturu, sport, mlade i socijalno staranje;
5. Nada Mitrović, JU OŠ „Mileva Lajović Lalatović“;
6. Olga Radović, JZU Dom zdravlja;
7. Nenad Mijušković, JU Centar za socijalni rad;
8. Slavko Milić, Ministarstvo unutrašnjih poslova PJ Nikšić;
9. Stevan Pješčić, ZZZCG – Biro rada Nikšić;
10. Mirsad Muratović, NVO Romska nada.

